

Szakszervezetek az uniós felzárkózásról

Az ország uniós csatlakozásának közeledtével egyre többet hallani a felzárkózásról. Sokan találgatják, milyen utolérési mutatókra képes az ország, vagy másként feltéve a kérdést, ki lesz a nyertese és ki a vesztese a csatlakozásnak. De vajon milyen értelemben merül fel a felzárkózás? Gazdasági növekedés, versenyképesség, termelékenység, árak, bérek állnak a középpontjában?

A GDP tekintetében - ami ma az Unió átlag 53 %-át meghaladja - 2015 körülre tehetjük azt a dátumot, amikor az ország fejlettsége eléri az Unió szegénységi küszöbét, vagyis a 75 %-ot. Ez a szint egyébként az uniós támogatásokhoz való hozzáférésnek is a feltétele. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy az átlag jelentős különbségeket takar, hiszen a fővároshoz képest egyes régiók komoly lemaradásban vannak. Az Európai Bizottságnak a tagjelöltek középtávú gazdasági programját értékelő összefoglalója ennél is korábbi, 2012-es dátumot jelöl meg a teljesítmények felzárkózására, mellyel Szlovénia után a másodikak vagyunk a csatlakozásra várók listáján. Termelékenységi mutatónk vásárlóerő-paritáson az uniós mérték 59 %-a, e tekintetben még optimistábbak a várakozások, melyet a kormány gazdasági prognózisa is alátámaszt. A termelékenység tekintetében ma Szlovénia után Csehországgal közel azonos szinten foglaljuk el a második helyet. Szükség is van a termelékenység dinamikus növekedésére, hiszen a jelenlegi legrosszabb helyzetben levő mutatónk, a bérek várt és valószínűsített eddigieknél gyorsabb felzárkozásához igen magas termelékenységi mutató kell. Portugália hozzánk hasonló helyzetből indulva az EU-átlag kétharmadára küzdött fel reálpozícióit, ami reális jövőkép lehet számunkra is. A példátlan ír fellendüléshez hasonló ütemet azonban nem várhatunk reálisan Magyarországon.

A munkavállalók legfontosabb várakozása a jövedelmek növekedésére irányul. A bérfelzárkózás két tekintetben is fontos tényezője az elkövetkezendő évek fejlődésének: egyrészt az életszínvonal másrészt a versenyképesség alakulása szempontjából.

A korábbi tapasztalatokat nézve a GDP, a termelékenység és a bérek helyzetére, felzárkózására vonatkozóan igen hasonló kép bontakozik ki. A csatlakozásnak a bérszínvonalra gyakorolt hatása a korábban taggá lett országok esetében sem indított el egyöntetű felzárkózást, azonban felgyorsította a közeledést a több tagország bérszintjéhez. A bérekhez képest a GDP, az árak, infláció közeledése sokkal markánsabban zajlott le. Portugália, Görögország, Spanyolország esetében a kezdeti gyorsabb növekedés után a bérek szintje máig az uniós átlag, sőt a korábban csatlakozott országok átlaga alatt maradt.

A hazai bérek ma az uniós átlag harmadán állnak reálértéken, és abban zömmel megegyeznek a vélemények, hogy a csatlakozás után a bérfelzárkózás várhatóan felgyorsul. A magyar és uniós keresetek összehasonlításához több mutatót is használhatunk. A hazai gyakorlatban bevett szokás, hogy a mutatókat vásárlóerő-paritáson hasonlítjuk össze. Ekkor az előbbi arányokat kapjuk. Valutaparitáson nézve a lemaradás még nagyobb. Az sem mindegy, hogy bruttó vagy nettó bérek képezik-e a vizsgálat tárgyát. Mivel az Unió országaiban a bruttó és a nettó bérek azonosan mozognak, ott e szempontnak nincsen jelentősége. Nálunk azonban a nettó bérek

alakulása egyes években nagyon is eltért a bruttóétól, ezért a jövedelmi tendenciák kimutatására inkább a nettót vizsgáljuk.

Bármelyik mutatót nézzük is azonban, mindegyik esetében azt látjuk, hogy a teljesítményekkel összehasonlítva is számottevő lemaradást mutatnak az uniós értékekhez képest. Egyes országok kereseti előnye több mint négyszeres, és a munkaerőköltség is igen hasonló képet mutat. Azt is megállapíthatjuk, hogy nemcsak az unióhoz, de a hozzánk hasonló fejlettségi szintű országokhoz képest is alacsonyabbak béreink. Az osztrák RegioPlan Consulting vizsgálata szerint a térségben nálunk a legalacsonyabb a keresetek vásárlóértéke. Adataik szerint Ausztriához viszonyítva az átlagkereset vásárlóereje Magyarországon 22%, míg Szlovákiában 26, Lengyelországban 31, Horvátországban 33, Csehországban 44, Szlovéniában pedig 55%. Az OECD Taxing wages című kiadványa alapján a magyar feldolgozóipari fizikai dolgozók átlagkeresete 30,1, a lengyel 46, a cseh pedig 50,9%-a az uniós átlagnak vásárlóerő-paritáson nézve. Hasonló eredményt kapunk, ha ugyanezen adatbázisból a bruttó kereset helyett a bérköltségeket vetjük össze, ez esetben 34,9, 45,2 és 56,1% a megfelelő arányok. A bérköltségen történő összehasonlítások egyben azt a tévhitet is eloszlatják, miszerint azért alacsonyok a magyar keresetek, mert magas a bérek közterhe.

Önmagában a bérszintek különbözősége nem jelent semmit, hiszen az EU jelenlegi országai között is jelentősek a különbségek, és nemcsak bérben, de GDP-ben, fogyasztói árakban, stb. Az az összefüggés is kimutatható az uniós adatokból, hogy a GDP, egyes fogyasztói ár valamint a bérarányok szoros összefüggést mutatnak. A bérfelzárkózás közgazdaságilag csakis úgy értelmezhető, hogy a bérek reálértékét a gazdasági fejlettségünk és a termelékenységünk uniós arányára hozzuk fel, ami azt is jelenti, hogy az elkövetkezendő években orvosolni kell saját belső elosztásunk aránytalanságait.

A csatlakozásnak a bérszínvonalra gyakorolt hatása a korábban taggá lett országok esetében sem indított el egyöntetű felzárkózást, noha felgyorsította a közeledést a többi tagország bérszintjéhez. A keresetekhez képest a GDP, sőt az árak közeledése sokkal markánsabban zajlott le. Portugália, Görögország, Spanyolország esetében is látható, hogy a kezdeti gyors növekedés után a bérek szintje máig az uniós átlag, sőt a korábban csatlakozott országok átlaga alatt maradt. Szakértői becslések szerint a tagjelölt országok bérszínvonala a GDP-nél lassabban, a legjobb esetben is 15-20 év alatt zárkozhat csak fel az uniós átlaghoz. Ezt alátámasztja a Magyar EU Bővítési Üzleti Tanács gazdasági felzárkózásra irányuló jelentése is, mely szerint versenyképességünk egyik meghatározója lesz, hogy a magyarországi bérszínvonal 2015-ig nem éri el a jelenlegi tagállamok akkori szintjét. A Maastricht-i kritériumok teljesítése is háttérbe szorítja a bérfelzárkózást a versenyképesség-javítással és a növekedési felzárkózással szemben, mind a szigorú költségvetési politika, mind az inflációs célok megvalósítása oldaláról.

Számítások szerint ahhoz, hogy 2015-re elérjük az uniós átlagot, a GDP növekedésének éves szinten 5%-kal kell meghaladnia az uniós növekedést, a termelékenységnek 4,1%-kal, a kereseteknek azonban 9,4 %-kal, melyet a vásárlóerő-paritás változása enyhíthet. A számok azt jelzik, hogy ez a folyamat már rövid távon is a versenyképesség és az egyensúly felbomlásával fenyeget. A versenyképesség fenntartása nem bírja el tartósan a termelékenységjavulást meghaladó bérnövekedést. Reálisan azt mondhatjuk tehát, hogy a bérfelzárkózás a gazdaságihoz képest 5-10 évvel hosszabb folyamat lesz. A folyamat kulcsa mindenképpen a termelékenység minél nagyobb növekedésében van.

A '90-es években a bérek rendkívül sok strukturális tényező együttes hatására alakultak mind a növekedésüket, mind belső szerkezetüket tekintve. A mai bérhátrány egyik oka, hogy a gazdasági rendszerváltást követően elmaradt a bérreform. 2001-ben a keresetek reálértéke még 10 %-kal alatta volt az 1990-es évi szintnek, ugyanezen időszakban a GDP 12 %-kal, a termelékenység pedig 41 %-kal meghaladta azt. Ma ez jelenti versenyelőnyünk egyik pillérét, de a vállalkozások szempontjából mégsem tisztán pozitív a mérleg. A fizetőképes belső kereslet hiánya ugyanis már a '90-es évek közepétől kezdve a gazdasági növekedés egyik fékje volt, különösen a kis és középvállalkozások fejlődése szempontjából.

Egy modern gazdaságban nem lehet a nyomott bérekre alapozni a külföldi befektetések ösztönzését, megtartását. A külföldi beruházásoknál ma sem a legfontosabb szempont az alacsony bérszint. A felmérések szerint a tőke-kihelyezésnél azok az országok és telephelyek részesülnek előnyben, ahol konszolidált és stabil viszonyokat találnak (stabil politikai és szociális feltételek, kedvező finansziális lehetőségek, jó színvonalú iskolai képzés, a műszaki feladatok megoldására irányuló készség, „szolid” munkabérek és megfelelő munkafegyelem).

A bérek jelentős lemaradása az uniós csatlakozás során több szempontból is problémaként jelentkezik annak ellenére, hogy a bérfelzárkózásra vonatkozóan nem létezik konkrét harmonizációs igény. Elég, ha csak a munkaerő szabad áramlásának kérdésére gondolunk. Az Európai Unióban nincsenek ugyan kötelező előírások a bérek, keresetek nagyságrendjének alakítására, az azonban számít, hogy a csatlakozásra készülő ország miként viszonyul a tisztességes munkadíjazás és az esélyegyenlőség elvéhez, s az egyenlő munkáért egyenlő bért alapelvhez. Az Európai Szociális Karta 4. cikkelye foglalkozik a tisztességes díjazáshoz való joggal, mely szerint a dolgozók olyan díjazásban részesülniük, amely tisztességes életszínvonalat biztosít mind nekik, mind pedig családjuknak. A jelenlegi kategóriák szerint tisztességesnek tekinthető az a bér, amely nem kevesebb, mint az átlagkereset 60 %-a. Magyarország ezt a cikkelyt nem ratifikálta. Az EU-dokumentumokban a bérekre vonatkozó általános, összegzett mutatók mellett vannak további részszámlák is, köztük az, amely a nők és a férfiak közötti esélyegyenlőség biztosítását hivatott elősegíteni. A Római Szerződésben szerepel az egyenlő munkáért egyenlő bért elve, amelynek alkalmazása érdekében az Európai Unióban már sikerrel indítottak munkavállalók peres eljárását is.

A munkavállalók többsége alapvetően pozitívan vélekedik az Európai Unióról és Magyarországról csatlakozásáról, aminek háttérében pozitív várakozások állnak. A várt előnyök között a gazdaság fejlődése, az életszínvonal emelkedése, a munkalehetőségek bővülése, és nem utolsósorban a felzárkózás szerepelnek.

1992 és 2002 között a bruttó keresetek 5,1-szeresükre nőttek, ami mögött azonban számottevő belső átrendeződés húzódik meg mind ágazati mind területi viszonylatban. A jövőben a gazdasági ágak várható átrendeződése is segítheti a bérfelzárkózási folyamatot. Várhatóan a leggyengébb területek leépülnek, a tőkefelszívó képességgel rendelkező gyengélkedők és közepesek viszont erősödhetnek. Ennek eredményeként éppen azokon a területeken várható jelentősebb javulás az ágazatok között, sőt ágazatokon belül is, amelyek ma az átlagot lefele húzzák. A magyar gazdaság rendszerváltás után beindult szerkezeti átalakulása az uniós csatlakozással várhatóan utolsó jelentősebb szakaszába ér. E folyamat természetesen a keresetekre is számottevő hatással volt és lesz a jövőben is. Nagyobb béremelkedés várható azokban a szakmákban, ágazatokban is, ahol a magasabb bérszínvonalú uniós országok elszívó hatása erős lesz (pl. egészségügy). Sem a gazdasági növekedés, sem az uniós

csatlakozás nem elegendő a bérfelzárkózáshoz önmagában. A keresetek növekedésében további hatásokat jelenthet a már korábban említett szerkezetváltáson túl a fekete-és szürkegazdaság kívánatos kifehéritése, valamint a foglalkoztatási szint növekedése, ami hozzájárulhat a közterhek erőteljesebb csökkentéséhez is. A tudásalapú társadalom megteremtése, a munkavállalók általános képzettségi szintjének emelése ugyancsak bérnövelő tényező.

E ponton különbséget kell tenni a bérfelzárkózás és a bérfelzárkóztatás között. A bérfelzárkózás folyamata a bérek abszolút- és reálértékének közeledése az uniós átlaghoz. A bérfelzárkóztatás mögött pedig az a munkavállalói igény jelenik meg, ami tudatos beavatkozást sürget a jelenlegi belső elosztási arányokba annak érdekében, hogy a bérfelzárkózás minél gyorsabban menjen végbe. A bérfelzárkóztatás társadalmi megegyezést, szociális párbeszédet feltételez. Ennek során több eszköz használható. Ilyenek a minimálbér emelése, az éves bérajánlások, és a kedvező jövedelempolitikai intézkedések a költségvetésben valamint az adótörvényekben. A bérfelzárkózási folyamatot politikai szempontok is segíthetik, mint a 2001-2002-es évek kedvező bérpolitikai fordulata. Ezt a lendületet folytatja az uniós csatlakozás kapcsán felerősödő lakossági várakozás, amely már a csatlakozás előtti, de az azt követő években is hatással lesz a keresetek növekedésére. A versenyszférában a keresetek várhatóan továbbra is meghatározóan piac-vezéreltek maradnak. Magyarországon nem olyan fejlett még a kollektív tárgyalások gyakorlata, és a munkavállalói érdekképviseltek sem olyan erősek, hogy erről az oldalról számottevő hatást lehetne a bérek színvonalára gyakorolni. Ez nem jelenti azonban azt, hogy a bérmegállapodások hatása ne jelenne meg a bérfolyamatokban.

Megállapíthatjuk, hogy az uniós csatlakozással sem robbanásszerű bérnövekedés, de még csak nagyobb ugrás sem várható a magyarországi keresetek felzárkózásában. Az is igaz azonban, hogy a jövedelmek növekedésére hatással lesz az, hogy egy fejlettebb közösség tagja leszünk. Ahhoz, hogy a lakosság támogassa a csatlakozást, a kormánynak eredményt kell felmutatnia az életszínvonal javulásában.

Megjelent: a Külgazdaság 2002. februári számában